

Als ik zeg: “Ik geloof”, wat zeg ik dan?

Toen deze vraag mij te binnen schoot, was mijn eerste innerlijke reactie:

“Ik geloof in de mysterieuze laag van de Werkelijkheid, die zich soms laat ervaren in de ontroering van schoonheid, onverdiende barmhartigheid, vergeving, liefde, mededogen, troost, hoop, levenskracht, onbaatzuchtige vriendschap, en nog een paar van die kwetsbare waarden.”

(En ineens bemerk ik, dat ik in feite bezig ben met wat in de Islam genoemd wordt: “De negenennegentig schone Namen van Allah”.)

Maar die zich – wellicht nog vaker – laat ervaren als Leegte, als Oningevulde Ruimte in mijn geest; als de afwezigheid van een antwoord; als een uit oneindige verte lokkend doel van mijn zoeken naar zin; als mijn weten, dat ik het niet weet. Want dat is het echte Mysterie.

Met name de Rijnlandse Dominicaanse mystiek (Meister Eckhart o.p. Heinrich Seuze o.p. Johannes Tauler o.p. 1300-1350) heeft een grote voorkeur voor dat niet-wetende weten als bron van Godskennis. Want dan zijn alle menselijke projecties – alle Godsbeelden – voorbij gegaan. Dan sta je met de afgrond van het niet-weten vóór de afgrond van de/het Onkenbare. “Abyssus abyssum invocat”, “de afgrond (van het niet-weten) nodigt de Afgrond (van de Onnoembare) binnen”, citeerde Johannes Tauler o.p. uit een psalm. 1)

Deze beide elementen van het geloven zijn voor mij indrukwekkend samengevat in een tekst uit de tijd van de “Woestijnwijsheid” – de spiritualiteit van de woestijn in het Midden Oosten, waar het Jodendom, het christendom en de Islam zijn ontsproten – gevonden in een van de zogenaamde Gnostische teksten:

“IK BEN DE ONUITSPREKELIJKE STILTE.
IK BEN HET UITSPREKEN VAN MIJN NAAM”. 2)

Het “IK BEN” staat hier voor de Godsnaam, maar dat betekent ook, dat beide gegevens niet tegelijkertijd wáár kunnen zijn: “onuitsprekelijk” kan niet samengaan met “uitspreken”. Of ligt de waarheid precies binnen die onmogelijkheid? Word ik gedwongen het gebied van de “normale” rationaliteit te verlaten en te zoeken naar een diepere wijsheid?

In wonderlijke verhalen wordt op die diepere wijsheid gewezen. Zo het

verhaal van een wijze rabbijn, die gevraagd werd te bemiddelen in een conflict. Hij nodigde de eerste betrokkene uit, luisterde naar hem en zei toen: “Je hebt gelijk”. Daarop nodigde hij de tweede betrokkene uit, luisterde naar hem en zei: “Je hebt gelijk”. De vrouw had de conversaties gehoord en zei tegen haar man: “maar dat kán toch niet? In een conflict kunnen beide partijen toch geen gelijk hebben?! En de rabbijn zei: “Je hebt gelijk”.

Wat gebeurt hier? Bestaat er een laag in ons bewustzijn, dat dieper ligt dan onze controverses en dus een eenheid vormt onder alle verdeeldheid? Is dat de innerlijke tempel, waar Degene woont, – die Degene is – die wij voor het gemak “God” noemen om niet helemaal te hoeven zwijgen? “O, Gij, voorbij alle namen, hoe anders U noemen, Onnoembare, Gij”; dichte Gregorius van Nazianze. (ong. 380 na Chr.) in een gebed. 3)

“*Voorbij alle namen*”; dan stamelen we over een gebied, een dimensie, een ervaring, die achter en onder al onze gewone, dagelijkse kennis ligt. Het hoeft geen andere wereld te zijn; het kan ook een diepe en verborgen dimensie van de zogenaamd “gewone” realiteit zijn. En het is jammer, als ik daar geen enkel vermoeden en ervaring mee heb, want dat maakt de zogenaamd gewone werkelijkheid voor mij/ons dan zo oppervlakkig, zo één-dimensioneel. Er is niets verwonderlijks meer aan. Alles is gecatalogiseerd, verklaard, in een statistiek geplaatst, nuttig gemaakt, begrepen, want passend in onze grip op de werkelijkheid.

“*Er is niets verwonderlijks meer aan*”. Het woord “wonder” duikt op. Wat is dat: een wonder? Om te beginnen zal het iets zijn, dat onder en buiten de mogelijkheid van begrijpen en catalogiseren zal vallen. Er zal nooit een “sluitend bewijs” over geleverd kunnen worden. En toch: je weet niet, hoe het komt, maar ineens gaan de “haartjes in je nek overeind staan”, alsof je even geraakt wordt door een zacht verkoelend briesje. Vreemd genoeg zeg je dan bijna automatisch – of je gelovig bent of niet – : “*Mijn God, wat overkomt me nou?!*”

Dit kan mij overkomen bij het ervaren van “al die schone namen van Allah”: schoonheid, liefde, vergeving, begrip, troost, compassie, enz. De schoonheid van het bergland, het onverwachte woord van een kind, de ontroering bij een muziekstuk van J. S. Bach, het uitzicht op de oneindigheid van de zee of van de sterrenhemel; even overkomt me iets, waar ik geen woorden voor heb. Waar ik van binnen stil van word.

Maar ook het niet-weten kan mij sprakeloos maken. Ineens besef ik, dat ik loop “Rondom de leegte”. 4) Een doorbraak van besef over mijn leven als: “Het was niks, het is niks en het zal nooit iets worden”. Een overweldigend gevoel van onbelangrijkheid of schuld, van eindigheid en naderend overlijden, van het vergeten worden, van vergankelijkheid, of nietswaardigheid. Van het vallen in de afgrond. Het besef, dat de “Donkere Nacht” 5) je overvalt.

Ik weet uit ervaring, dat je ook dan geen woorden meer hebt om te beschrijven wat je overkomen is. Natuurlijk kan je redeneren, dat het hier en daar best meevalt; dat je toch je talenten hebt en er wellicht goede dingen mee deed en doet. Maar helpt het? Mij hielp het niet echt. En dus was niemand in staat is om mij te helpen, want ik kon niet eens onder woorden brengen, wat mij overkomen was. Je krijgt het gevoel van eenzaamheid op de koop toe! Je valt in een bodemloze afgrond.

Maar toch brengt ook deze duistere ervaring je in het gebied “Voorbij alle woorden”. Misschien zelfs wel méér direct dan door al die lichtende ervaringen, want hoeveel projectie kan daarin meekomen?! In de ervaring van het “niets” is in ieder geval alle projectie voorbij gegaan.

Kunnen al die bovengenoemde ervaringen psychologisch geduid worden? Waarom niet? Hebben ze ook betekenis voor mijn weg naar geloven? Waarom niet? Want die ervaringen kunnen mij helpen op de weg naar het aanvoelen, wat voor mij heilig is; een wonder. Dus kunnen ze wegwijzers zijn op mijn weg naar het heilige, naar God.

“Het heilige wil niet historisch bewezen worden; het heilige zegt: heb je mij aangevoeld?” 6)

Maar hoe kan je tegen dit Bovenpersoonlijk Heilige, dat de oergrond is van alle dingen en van ieder, die bestaan en bestaan hebben, “GIJ” zeggen, het een Naam geven? Toch is dit laatste juist nodig, wil ik er een echt persoonlijk contact mee aangaan. Direct loeren alle mogelijkheden tot projectie weer om de hoek van de deur, ik weet het. Maar toch: ik kan niet anders, wil het tot een levende relatie komen tussen mij en het Heilige.

De Naam wordt dus mijn liefdesnaam voor de Onnoembare, meer niet, minder niet. Terwijl ik mij toch bewust ben van het feit, dat mijn Lief “voorbij alle namen is”, dus naamloos, totaal anders. Zoals de Nederlandse dichter Hans Andreus in een ontroerend liefdesgedichtje schreef:

Zo mooi anders.

**Je bent
zo mooi anders
dan ik.**

**Natuurlijk niet
meer of minder
maar
zo mooi anders.**

**Ik zou je
nooit anders
dan anders
willen.**

Heeft de Onnoembare dus een naam? Voor mij wel, want ik wil mijn Lief persoonlijk en intiem kunnen aanspreken. Maar ik heb alle begrip voor degenen, die met al die woorden en namen voor de Onnoembare veel moeite hebben; en dit te meer, wanneer allerlei uitspraken over de Onnoembare ons door Godsdienstige instanties als dogma en als verplicht om te geloven worden voorgezet.

De godsdienstfilosoof en theoloog Taede A. Smedes schreef onlangs:

“Post-theïstische theologie laat zich niet veel meer aan traditionele dogma's en doctrines gelegen liggen, zoals de zondeval van de mens, de Drie-eenheid of de hemel en hel. Zij maakt het leven, en met name ook de onzekerheid en het lijden van mensen hier en nu, tot uitgangspunt van theologische reflectie. Post-theïstische theologie kenmerkt zich doordat ze zoekt naar taal om belevingen van het heilige en ervaringen van genade en heil (met inbegrip van ervaringen van onheil, lijden en kwaad) te verwoorden voor mensen hier en nu.....”7)

“Zoeken naar taal om belevingen van het heilige en ervaringen van genade te verwoorden voor mensen hier en nu”.

God opgraven in de werkelijkheid van iedere dag, ook in de duistere lagen. God opnieuw zoeken en minnen, nu Hij/Zij in onze cultuur zo buitenkerkelijk geworden is.

“Hoe is Uw Naam; waar zijt Gij te vinden? Eeuwige God, wij willen U zien. Geef ons vandaag een teken van liefde”.8)

November 2016.
Leerhuis Spiritualiteit. No.27.
Leo Raph. A. de Jong o.p.

Noten.

- 1) *“Hier wordt het woord waar, dat de profeet sprak in het boek de Psalmen: "abyssus abyssum invocat", de afgrond leidt de afgrond binnen. De afgrond die geschapen is leidt de ongeschapen afgrond in zich binnen en die twee afgronden worden een enige één, een louter goddelijk zijn, en daar heeft de geest zich verloren in Gods Geest, in de grondeloze zee is hij verdronken".*
(Preek: "Hij ging in een schip, dat van Simon was".(Lucas 5,3.)
C.O. JELLEMA: Heinrich Seuze, het boek van de waarheid. Johannes Tauler, preken. Groningen, 2004, blz. 112-114.)
-

- 2) Nag Hammadi geschriften. “Donder, volmaakt bewustzijn”.
-

- 3) “O, Gij, “voorbij alle namen” – hoe anders U noemen,
Onnoembare, Gij!
Hoe kunnen woorden U loven, Gij door geen woorden
Te noemen?
Hoe zullen gedachten U bereiken: Gij door geen denken
Te begrijpen?

Gij, Enige, Onuitsprekelijke; en elk woord komt van U.

Gij, Enige, Onkenbare, en alle kennis komt van U.
Al wie spreekt, al wie verstomt – verheerlijke uw Naam.
Al wat denkt, al wat niet denken kan – verkondige uw lof.

Verwachting overal en stil verlangen, alles reikhalst
naar U, alles bidt tot U, terwijl al wie uw innerlijk
geheim bevroedt, een lied vol stilte zingt.

Voor U alleen blijft het al bestaan; naar U alleen hunkeren
alle dingen, Gij, aller doel en eindmeet, Gij alleen.
Gij, de Ene.

Gij, de Ene – niet: “de allen” – al draagt Gij alle namen.
Hoe zal ik, Enige, U noemen, Gij, Onnoembare?
Geen engel en geen mens kan U doorgronden –
Toon U barmhartig voor wie maar schepsel zijn.

O, Gij, ”voorbij alle dingen” –
Hoe anders U noemen, Onnoembare, Gij!”

Gregorius van Nazianze (ongev. 380 n.Chr.)
(Patrologia Graeca. S. Gregorii Theol. Carminum,
liber 1. Theologica, blz. 507-508.)
(Vertaling: Ton van der Stap.)

4) Titel van een boek van de filosoof Cornelis Verhoeven.

5) Titel van het gedicht van Johannes van het Kruis: “Noche oscura”.

6) FRIEDRICH WEINREB: “Wegen van en begrippen uit de Mystiek”.
Colleges, gegeven te Neerpelt, oktober 1981. Gepubliceerd door
enkelen van zijn leerlingen. Burg. S'Jacobsaan 20. 1401 Bussum, blz.
12.

7) TAEDE A. SMEDES: “God, iets of niets?” De postseculiere
maatschappij tussen geloof en opngeloof. Amsterdam, 2016, blz.23.

8) HUUB OOSTERHUIS: “Vijftig psalmen”. Gezangen voor liturgie,
Baarn, 1996, blz. 176.